
De razendsnelle opmars van Nieuw Links

André van der Louw¹

Inleiding

Dit boek gaat over een vraag die mij de jaren door heeft beziggehouden.

De feiten zijn dat in september 1966 een tamelijk toevallig cafégezelschap in drie dagen een boekje samenstelde met ideeën om de PvdA wat op te frissen, en dat minder dan drie jaar later, in maart 1969, iemand onhandig over een podium danst omdat het PvdA-congres zojuist de verantwoordelijkheid voor de partij in handen van dat cafégezelschap heeft gelegd...

Het Nieuw Links-optreden is vaak gebruikt als voorbeeld om aan te geven hoe partijen plotseling een diepgaande verandering kunnen ondergaan.

Soms werd zelfs gesuggereerd, dat Nieuw Links de PvdA had overgenomen. Maar die beweringen kwamen meestal van de uitgesproken vijanden van Nieuw Links, zoals die zich bijvoorbeeld verenigd hadden in het Democratisch Appèl. Dat paste in het beeld van een beperkt aantal wilde radicalen, die met antidemocratische kunstgrepen de partij naar zijn hand had gezet. Algemener en ook iets geobjectieverder is de mening dat Nieuw Links binnen de PvdA een razendsnelle opmars heeft gemaakt.

Het geschrift dat nu voor u ligt maakt duidelijk, dat er ook op deze visie heel wat af te dingen valt.

Als een cynicus terugkijkt ziet hij een machtsgreep. De afgevaardigden op het congres zijn in hun afdelingen via manipulatie aan hun mandaat gekomen. En André van der Louw heeft samen met Ger Klein een aan chantage grenzende druk op de congresgangers uitgeoefend, waardoor ze al die Nieuw-Linksers wel moesten kiezen.

Maar zelfs als u dit gelooft, is het dan een verklaring? We hebben te maken met een politieke partij die haar wortels diep in het verleden heeft, die grote staatslieden heeft voortgebracht, die vanaf de eerste keer dat er algemene verkiezingen plaatsvonden steeds een draagvlak had bij een kwart tot een derde van de bevolking. Zo'n partij valt toch niet zomaar om? In de drie jaar dat de opkomst van Nieuw Links geduurd heeft, stonden in de PvdA grote mannen

aan het roer, mensen als Burger, Roemers, Vondeling, Broeksz, Vredeling, Nederhorst. Die gaan toch niet zomaar opzij? Zij hadden de VARA tot hun beschikking en de krant *Het Vrije Volk*. Tegen zo'n geweld is toch een losvast cafégezelschap niet opgewassen?

Ik duik nu in aantekeningen, brieven, caférekeningen met een krabbeltje achterop, vergaderstukken en notulen om een zo getrouw mogelijk beeld van die drie jaar te schetsen. Daarnaast zal ik me af en toe laten gaan in een beschrijving van een persoon of een verschijnsel. En de derde lijn die ik wil volgen is de verwijzing naar wat er op het moment dat we zo druk waren ons als Nieuw Links omhoog te worstelen, in de samenleving gebeurde. Bij elkaar moet dat een antwoord opleveren op de vraag welke geniale strategie wij onbewust hebben gevolgd. Wat deed uiteindelijk de verantwoordelijkheid voor de partij in onze handen belanden?

Ik reken erop dat u en ik bij de epiloog wijzer zullen zijn dan nu.

...

Epiloog

Wat een ellende!

Dat waren de eerste woorden van mijn echtgenote nadat ze het dagboekdeel van het manuscript had gelezen. Hoe hebben jullie dat in godsnaam vol kunnen houden?

Het antwoord, let goed op Annelies, is tweeledig. Allereerst waren er de persoonlijke betrekkingen. Er wordt vaak cynisch gedacht over persoonlijke vriendschappen in de politiek. Niet ten onrechte. Daarom vind ik het bijzonder, dat veel Nieuw-Linksvriendschappen zijn blijven bestaan. De 'zeven' van het beruchte partijbestuur zijn elkaar praktisch allemaal tot aan het eind van hun dagen minstens twee keer per jaar blijven ontmoeten. Door de jaren heen ben ik ook bevriend gebleven met Wim Meijer, Jan Nagel, Marcel van Dam, Hans Kombrink, Piet de Ruiten, Relus ter Beek en natuurlijk Tom Pauka, die bereid was bij de samenstelling van dit boekje, als adviseur en redacteur te fungeren. Daarvoor ben ik hem zeer dankbaar.

Tot zijn dood toe ben ik samen met Han Lammers en Carla in hun tweede huis en zij in ons Ardeens verblijf ons traditionele borreltje blijven drinken, waarbij de wereld niet onbesproken bleef. Het contact met Hans van den Doel is met name de laatste jaren beperkt gebleven tot uitwisseling van vrien-

delijke nieuwjaarskaarten tussen Den Haag en Friesland, maar door enkele tussentijdse ontmoetingen weet ik, dat hierover bij Hans niet de minste bitterheid ontstond. Dat betekent overigens niet, dat de politieke opvattingen parallel liepen.

Maar dat was ‘toen’ ook al niet zo.

Maar met persoonlijke betrekkingen bedoel ik eigenlijk meer dan vriendschap. We steunden elkaar en inspireerden elkaar en vochten met elkaar. Soms ging het er zelfs heel hard aan toe, maar zo’n botsing met Laurens ten Cate onderging ik toch meer zoals je ruzie kunt maken met je broer.

Een andere reden waardoor we het konden volhouden was, denk ik, dat we min of meer leefden in het besef dat modernisering van de partij onontkoombaar was. Al leek het vaak niet zo, we hadden het tij mee. Dat zie ik nu duidelijker dan toen ik helemaal aan het begin mijn schoenendoos met aantekeningen omkeerde.

Omwentelingen vinden nooit plaats als de machthebber op zijn sterkst is, maar altijd bij tanende macht. Toen Nieuw Links ontstond, had de PvdA de ‘Nacht van Schmelzer’ achter de rug. We waren door de KVP in de steek gelaten, maar het leek erop alsof we niet anders zouden kunnen doen dan weer met hangende pootjes bij de KVP terugkeren. Een andere strategie om weer aan de bak te komen was er niet. Tegelijk vond niemand in de partij dat aantrekkelijk. Dus er was totale stilstand. Geen ideeën. Kraak noch smaak. De partij was compleet uitgeblust.

Die situatie schiep eigenlijk een vacuüm waarin het alternatief dat Nieuw Links bood ook bij sommige leidinggevenden van de oude garde in een behoefte voorzag. Is dat te sterk uitgedrukt? Ik herinner me uit mijn tijd bij de VARA dat er een documentaire gemaakt was over milieuschade die de uitbreiding van de Rotterdamse haven met zich mee zou brengen. Dat programma had stof doen opwaaien en Bert Garthoff wilde het in zijn zondagmorgenprogramma herhalen. Wim Thomassen, de PvdA-burgemeester van Rotterdam, belde met Jan Broeksz en eiste dat die herhaling verboden zou worden omdat het programma kritiek bevatte op beleid van de Rotterdamse PvdA. Broeksz weigerde dat. Dat was al bijzonder, want hij was echt iemand van de oude stempel, maar nog opmerkelijker was dat hij zorgde dat wij dat te weten kwamen. Misschien hecht ik te veel waarde aan zo’n enkele gebeurtenis, maar in ieder geval: de leiding van de partij en in breder verband ‘de beweging’ was zich bewust dat het verdorring met zich mee zou brengen als men ons uit de partij zou bonjouren. Sjeng Tans, de voorzitter, was geen krachtige leider, maar hij ging heel ver in zijn wens om de zaak bij elkaar te houden. Hij

voorkwam de vaak gevraagde royementen. Zijn tegenspelers bij Nieuw Links wilden ook per se geen scheuring. Als je in zo'n situatie de wind van de geschiedenis een beetje in de rug hebt, zijn wonderen mogelijk.

In de congressen behoorde altijd ongeveer een derde deel van de afgevaardigden tot de echte Nieuw Links-aanhang. Dat er desondanks een anti-KVP-resolutie werd aangenomen waarvan de oude garde dacht (en zei) dat het de PvdA voorgoed zou isoleren, geeft aan dat er een tweede, meer diffuse groep van sympathisanten was, bereid om naar beide kampen te luisteren en vervolgens de stem te bepalen. Men liet zich niet bang maken en wees samenwerking met de KVP af. Het congres had een betere politieke antenne dan de leiding op dat moment, want uiteindelijk is dat besluit de opmaat geworden tot het meest linkse kabinet dat Nederland ooit gehad heeft, kunstig in elkaar geflanst door het oude kanon mr. J.A.W. Burger.

Heeft Nieuw Links een duurzame verandering in de PvdA tot stand gebracht? Ik denk het niet. In mijn tijd als voorzitter (begonnen twee jaar na de berendans) heb ik veel werk gemaakt van de PvdA als actiep partij. Ik was er vóór dat PvdA'ers functies in de wijken zouden gaan bekleden en op die manier, als een soort ombudslieden, contact zouden krijgen met wat later de publieke agenda is gaan heten. Maar zoiets moet je onderhouden. Als je niks doet wordt de PvdA zó weer een bestuurderspartij. Veel later heeft Felix Rottenberg het nog eens geprobeerd, maar ja, je bent er niet met hier en daar getalenteerde mensen parachuteren. Felix richtte zich ook exclusief tot de 'cultuurgevoeligen' in de partij. Dat is een belangrijke stroming, maar de kunst is nu juist om aandacht voor de cultuurgevoeligen te verenigen met aandacht voor de traditionele arbeidersaanhang. Nieuw Links was, behalve een groep die actie voerde, ook een club waarin je elkaar bij de les hield op een punt als dit.

Ronduit ongelukkig heb ik me gevoeld in de periode Kok-Melkert. We waren weer min of meer terug bij af. Natuurlijk heb ik toen wel eens gedacht, zouden we niet nog eens in opstand moeten komen, maar dan sprak ik mezelf kalmerend toe: André, André, als het echt zo erg is als je denkt komen er vanzelf weer mensen die tegen de oude kanonnen zeggen dat ze het roer beter uit handen kunnen geven. De partij gaat niet zomaar verloren.

De wederopstanding van de partij na Kok, Melkert en Fortuyn is overigens niet veel minder wonderlijk dan de razendsnelle opmars van Nieuw Links. Ik ben benieuwd of er iemand een schoenendoos met aantekeningen heeft over die periode.

- 9 *Vrij Nederland*, 29-7-1967.
- 10 *Haagse Post*, 6-4-1968.
- 11 Binding Rechts kwam voort uit een afsplitsing van de Boerenpartij aan het einde van de jaren zestig, en nam in 1971 tevergeefs deel aan de Tweede Kamerverkiezingen. In Apeldoorn was de partij vertegenwoordigd in de gemeenteraad.
- 12 *NRC Handelsblad*, 3-2-1972.
- 13 *Vrij Nederland*, 16-9-1972.
- 14 *De Volkskrant*, 16-9-1972.
- 15 *Accent*, 2-10-1976.
- 16 Hans van den Doel, *Lastig links. Socialistische dilemma's: welstand of werkgelegenheid, deelbelang of democratie* (Utrecht/Antwerpen 1976).
- 17 Zie paragraaf 3,2 in: Van den Doel, *Lastig links*.

Aan mijn nek buiten het raam gehouden

- 1 Zie de inleiding en de epiloog uit dit boek van Van der Louw, die zijn opgenomen in het volgende hoofdstuk: 'De razendsnelle opmars van Nieuw Links'.

De razendsnelle opmars van Nieuw Links

- 1 Terwijl hij ziek was heeft André van der Louw zijn terugblik op Nieuwe Links geschreven, dat in december 2005, een paar maanden na zijn dood, verscheen onder de titel *De razendsnelle opmars van Nieuw Links* (Schoorl 2005). Hierin schetste hij het ontstaan en de evolutie van Nieuw Links en de gevolgen van de vernieuwingsbeweging voor de PvdA. Uit het boek zijn hier de inleiding en de epiloog overgenomen.

Nieuw Links en D'66

- 1 Robert Michels, *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens* (Leipzig 1911).

Zonder linkse rebellie is de Partij van de Arbeid uitgeblust

- 1 Dit artikel is een door de auteur geaccordeerde bewerking van een vraaggesprek dat Chris Hietland op 3 juni 2016 met hem voerde.

Herinneringen aan Nieuw Links

- 1 De behoefte aan wijziging in het politiek optreden van de PvdA kwam bijvoorbeeld ook tot uitdrukking in een artikel van Ed van Thijn in *Socialisme en Democratie* in 1966 (Ed van Thijn, 'Een moderne verkiezingscampagne', *Socialisme en Democratie* (1966) 10, 704-714). Hij bepleitte ook dat de grootste partij de minister-president zou leveren en dat er bij een tussentijdse kabinetscrisis zou moeten worden overgegaan tot nieuwe verkiezingen voor de Tweede Kamer.
- 2 Anet Bleich, *Joop den Uyl 1919-1987. Dromer en doordouwer* (Amsterdam 2008), 217-218. De vermelding dat Den Uyl in november 1966 tot politiek leider zou zijn gekozen is onjuist.